

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1984

BRNO 1987

DALŠÍ STOPY PALEOLITICKÉHO OSÍDLENÍ POD PAVLOVSKÝMI KOPCI /okr. Břeclav/

Bohuslav Klíma, AÚ ČSAV Brno

Při soustavném sledování zemních prací, prováděných n.p. Ingstav v souvislosti s výstavbou vodního díla na Dyji, se podařilo zachytit v průběhu roku 1984 na několika místech paleolitické náleзовé vrstvy. Neposkytly sice žádné významné objevy, ale pro posouzení celkového obrazu paleolitického osídlení krajiny přinesly přece jen důležité doplňující, hlavně pak stratigrafické poznatky.

Nejprve se tak stalo při úpatí Brněnského vrchu sev. od Milovic, kde byly odebírány značné kubatury spraší. Ve středním úseku těžebního pole zachytil pracující bagr větší část mamutího klu. Ležel v souvislé vrstvě se zbytky popela, uhlíky po dřevu a drti z rozpadlých mamutích kostí, uprostřed stěny, která vznikla ve svahu jako zářez při úpravě pomocné komunikace v podélném směru údolí Klentnického potoka. Na vytvořeném terasovitém stupni nad ním byl náleзовý horizont sledován i plošně. Neposkytl však žádné jiné doklady pobytu paleolitických lovců. Při vstupu příjezdové cesty do hlínku vytvořil zářez menší ploštinu a u jejího obvodu i příčný profil. Ten umožňoval podrobnější prošetření stratigrafických poměrů i podložních sedimentů. Představovaly je pestře zvrstvené polohy soliflukce a splachů u paty poměrně prudkého svahu, kde sprašové vrstvy v nadloží zakrývaly nerovný povrch značně rozvětralých třetihorních pís-kovců. Jejich příměs v nadložních spraších pak zapříčinila, že těžba zemin pro sníženou vhodnost při použití v tělese hrází, byla zastavena.

Náhradou za ně mají být spraše, jejichž těžba se počala připravovat v prostoru nad hlínkem někdejší cihelny u Dol. Věstonic. Tam při budování příjezdové komunikace se otevřel v nejsvrchnější části sesuvového území bývalé drubežárny JZD příčný profil svahem. Rýsovala se v něm dobře nejmladší pohřbená půda /PK 1/ s popelovitou vrstvou, četnými uhlíky po dřevu a dokonce i se zbytky soliflukcí rozvětralých ohnišť. Ačkoli byla sledována ve větším úseku profilu a dokonce i v horizontální poloze, neposkytla zatím rovněž žádné jiné doklady o paleolitickém osídlení.

V podzímním období upravovali budovatelé vodního díla pravý břeh Novomlýnské nádrže právě pod studovaným územím a obnažili při tom svahové sedimenty prolínající se s polohami terasových šterkopísků. V sesutých sprašových a jlovitých doškách byly zaklíněny i útržky popelovité kulturní vrstvy s uhlíky a také s ojedinělými kostmi pleistocenní fauny /mamut/. Náleзовá situace prokazovala, že kotlina bývalé drubežárny vznikla doškovitými sesuvy kvartérních zvětralín po jlovitém podloží až po poslední sprašové sedimentaci, nejspíše ve starém holocénu. Stejného původu jsou i další kotlovité prohlubně na severovýchodních svazích Pavlovských kopců mezi Dolními Věstonicemi a Pavlovem. Získané poznatky mají tedy i značný význam pro bližší osvětlení geomorfologického vývoje krajiny i pro její současné využívání pro zemědělskou velkovýrobu.

Weitere Spuren einer paläolithischen Besiedlung unter den Pollauer Bergen /Bez. Břeclav/. Während der systematischen Verfolgung von Erdarbeiten, die mit dem Baue des Wasserwerkes an der Thaya zusammenhängen, gelang es im Jahre 1984 an einigen Stellen paläolithische Fundschichten zu erfassen. Zuerst war dies am Fusse der Brünner Anhöhe nördlich von Milovice der Fall, wo der Bagger einen grösseren Stosszahn störte. Er lag in einem aschigen Horizont gemeinsam mit Bruchstücken zerfallener Mammutknochen. Aschige Abrisse mit Holzkohlepartikeln und Fragmenten durch Solifluktion verschlepter Feuerstellen hat man wiederum bei der Errichtung einer Hilfskommunikation zur Lehmgrube oberhalb der ehemaligen Ziegelei bei Dolní Věstonice abgedeckt. Im Talufer desselben Raumes mischten sich Abhangssedimente mit Lagen von Terrassen-Schotter sand und mit Abrissen einer aschigen Schicht. Diese enthielten ebenfalls vereinzelte Knochen /Mammut/. Die Fundsituation belegte hier schindelförmige Abrutsche, die auf den Hängen der Pollauer Berge an mehreren Stellen die Entstehung kesselförmiger Vertiefungen bedingten. Die getätigten Beobachtungen ergänzen das Bild des Lebens auf beiden untersuchten Siedlungen und haben auch eine ziemliche Bedeutung für die Stratigraphie der Lössse.

SBÍRKA FR. ZAPLETALA Z PŘEDMOSTÍ /okr. Přerov/

Bohuslav Klíma, AÚ ČSAV Brno

/Obr. 1-5/

Památky paleolitické stanice v Přerově-Předmostí zdobí nejen sbírky Okresního vlastivědného ústavu v Přerově a předních muzeí v Moravě, zvláště v Brně a v Olomouci, ale jsou roztroušeny i v řadě podobných kulturních zařízení v blízkém i dalekém zahraničí. Jejich roztrůstěnost zapříčinila dlouhá historie nahodilých objevů i systematických archeologických výzkumů významného a bohatého naleziště, o které se zajímali kromě odborných badatelů také početní soukromí sběratelé. Postupně však i oni předávali zachráněné kamenné nástroje a mamutí kosti příslušným institucím a zasloužili se mnohdy i zcela svérázným způsobem o doplnění celkového obrazu nejstarších osídlovacích procesů v dosahu předmosteckých návrší Skalky a Hradiska. Za daných podmínek nabývá každý hmotný pramen této lokality zvláštní hodnotu.

Nejnovějším takovým doplňkem nálezových fondů je poměrně rozsáhlá sbírka Frant. Zapletala, kterou roku 1984 získal Okresní vlastivědný ústav v Přerově. Pochází z let 1924-1929, kdy její autor, historii nadšený žák základní školy, častěji procházel ještě se dvěma kamarády předmostecké hliníky a jejich okolí, všiml si při zemních pracích narušovaných památek a ukládal je do své sbírky. Ta se v uvedeném časovém rozpětí velmi rychle rozrůstala a brzy zaplnila i podkroví domku jeho rodičů. Stalo se tak zejména díky velkým mamutím kostem, které šťastný nálezce pečlivě čistil a také konzervoval. Jen proto se zachovaly v uspokojivém stavu dodnes. Jsou mezi nimi větší části klů, žeber, dlouhých kostí končetin, řada mamutích stoliček, ale i úplný atlas, zlomky dalších obratlů a d. Provází je kosterné pozůstatky také některých jiných druhů pleistocenní fauny /sob, kůň, liška, rosomák, vlk, nosorožec/. V kolekci však nechybějí ani střepy i větší části nádob různých pravěkých období ze sídlištních jam, zachycených při odběru spraší v hlinících, nebo získaných jinými cestami i ze vzdálených míst /Hostýn, Velehrad/. Mladý sběratel neopovrhl ani lasturami a mineráliemi. Nejrozsáhlejší a nejzávažnější součástí sbírky tvoří však mladopaleolitické kamenné nástroje.

Fr. Zapletal své sbírky pečlivě ošetřoval a ukládal odděleně po jednotlivých nálezových celcích, do provázených základními údaji o nálezových okolnostech. Ty lze vyčíst ze soupisu sbírky, který má charakter přírůstkového deníku. Doprovodný náčrt správoého návrší v Předmostí vyčleňuje v soulase s tehdejší postupem těžby jednotlivých cihelen do pěti dlíčích nalezišť. Z nich nejvydatnější bylo ono v proslulé Chromečkově zahradě /III, III b/, odkrývané Přikrylovou cihelnou, a pak hliník Společenské cihelny v dosahu severní stěny hřbitova. Některé poznámky v deníku prozrazují, že mladý sběratel usiloval i o bližší poznání některých předmětů, které dokonce s pomocí jemu dostupné literatury rámcově klasifikoval.

Mladopaleolitická kamenná industrie je inventárně podchytena dle dochovaných nálezových celků. Podrobnější přehlednutí však ukázalo, že mnohé předměty doznaly během dlouhé doby přemístění a pokud nebyly samostatně označeny místem původního objevu, nelze je spolehlivě spojovat se souborem, v němž jsou nyní uloženy. Tato skutečnost však nikterak nesnižuje hodnotu a výpovědní sílu kolekce. Z celkového počtu 513 předmětů kamenné paleolitické industrie mohlo být klasifikováno a v inventáři podchyteno 273 kusů /inv. č. 1/85/ 1 - 273/. Zbytek tvoří zlomky, odštěpky, třísky a ostatní průvodní odpad výroby.

Škrabadla nejsou v popisované sbírce sice nikterak početná, ale představují se přesto v řadě variací. Vedle dokonale formovaného škrabadla se souvislou obvodovou retuší /obr. 1:1/, nevýrazného čepelového škrabadla /obr. 1:4/ a škrabadla ústěpového /obr. 1:5/ upoutá pozornost zvláště okrouhlé vysoké škrabadlo /obr. 1:6/, nevýrazné kýlovité škrabadlo /obr. 1:7/ a málo zřetelná výčnělá škrabadla v kombinaci s rydlem /obr. 1:9-10/. Třetí exemplář této kombinace se váže na dvojnásobně hranové rydlo /obr. 1:8/. Pečlivostí úpravy vyniká kombinace škrabadla s protilehlým hrotem /obr. 1:11/ a zřejmě je pak i kombinace rydla se hrotem /obr. 1:12/. Jemnost retuše je příkladná zase u vrtáčků /obr. 1:13-14/.

Nejpočetnější řadu ve sbírce představují ovšem rydla, ať již různých typů klínových /obr. 1:15-21, obr. 2:1-9/ nebo hranových /obr. 1:22; 2:10-20/, provázená i rydly příčnými /obr. 2:21-23/. V nedokonalé podobě vystupují hroty /obr. 3:1-7/, z nichž zasluhují zmínky jen pečlivěji otupující retuší upravené kusy, hlásící se k typu la Gravette /obr. 3:8-11/. Ani čepel nejsou přítomny v dokonalých tvarech. Příslušnou úpravu nesou pouze tři kusy /obr. 3:12-14/, ostatní, byť pravidelných forem, vykazují jen místní retuší /obr. 3:15-22/. Totéž platí i o ústěpech /obr. 3:23-26/.

Pro posouzení celkového charakteru industrie jsou důležité drobnotvaré nástroje. Lze v nich rozpoznat málo typický trojúhelníček, segment a čepelku s příčnou terminální retuší /obr. 4:1-3/ a pak čepelky s obitým bokem /obr. 4:5-8/, mezi nimiž se opakuje typ s inverzní retuší /des Vachons/. Zvláštní zmínku si zasluhuje drásadlovitý, plošně oboustranně retušovaný exemplář /obr. 4:9/, který byl zřejmě upraven z defektního listovitého hrotu.

Málo přesvědčivě působí tři drobné vruby /obr. 4:10-12/. Daleko výraznější je však serie dlát /obr. 4:13-22/, z nichž některá připomínají spíše stíradla. Příznačné jsou konečně i útlé čepelky /obr. 4:23-29/ a odštěpy rydel, jejichž celkový počet je úměrný množství přítomných rydel. Mohly z nich být vyobrazeny však jen ty nejpozoruhodnější /obr. 4:30-34/. Štípanou industrii uzavírá výběr jader /obr. 5:1-6/. Bez zajímavosti nejsou jistě ta prvá, nápadně drobných rozměrů. V kolekci nechybějí však ani předměty hrubotvaré. V kresbě je zachycen deskovitý a vrubovité retušovaný kus křemitého pískovce se skvrnami po červeném barviva a vrchlíkový ústěp z valounu písčitého jílovce /obr. 5:7, 8/. Další dva deskovité zlomky pokrývají zase řezné rýhy. Na prvním z nich vytvářejí málo pravidelnou síť, jejíž kresba neprozrazuje záměrný obraz /obr. 5:9/, na druhém se spojují ve svazky, které jsou spíše jen stopami po řezání na kamenné podložce /obr. 5:10/. Poslední předmět je podélně rozpolený oblásek kulmské břidlice z řadou vrypů, zřejmě dokladu po použití jako retušéru /obr. 5:11/.

K souboru se přiřčenuje rovněž pět větších a pevnějších hrudek červeného barviva. Odděluje se od něho však zřetelně nejen celkovým dojmem, podmíněným především chybějící patinou, ale i tvarově a technologickými znaky 26 kusů neolitických, typologicky výrazných předmětů /inv. č. 1/85/274-300/.

Surovinová skladba souboru zcela odpovídá obvyklým předmosteckým poměrům. Nejlépe to prokazují charakteristické radiolarity čokoládové, zelené, okrové i šedavé barvy v celkovém počtu 34 kusů a pak okrové šedavé silixy, ať již z řady rohovců či pazourků. Naplňují výrazně převažující část souboru. Jejich zvětřalá a bělavou patinou krytý povrch však znemožňuje podrobnější posouzení. Zřetelně je zastoupen pazourek baltického křídového útvaru, stejně jako jurské rohovce domácí i cizí, zvláště polské provenience. Připojují se k nim dále ústěpy žilného křemene, křemence, písčité jílovce i zlomky valounů krystalických břidlic.

Není nejmenších pochyb o tom, že podstatná část popsané industrie patří hlavní vrstvě v Předmostí,

kerou dnes připisujeme pavlovienou, typické kultuře lovců mamutů ve střední Evropě. Celkový typologický obraz kolekce zcela odpovídá tvarovému spektru této kultury. Opírá se o výrazně rydlovitou složku, doplněnou charakteristickými drobnými předměty. Stejně však i dláta příslušející k typickým jejím nástrojům. Některé starobylejší formy, jako okrouhlé škrabadlo či škrabadla vyčnělá, se však hlásí k předchozímu vývoji aurignacienu. Lze tedy soudit v soulase s výsledky podrobných stratigrafických pozorování učiněných při posledních výzkumech u hřbitovního nároží v Předmostí¹, že hlavní mladopaleolitická vrstva obsahovala i příměsi z podložního nálezového horizontu s kulturními památkami aurignacienu.

Význam sbírky spočívá především v tom, že vznikla v letech, kdy naleziště zkoumal K. Absolon. Nálezovou situaci lze proto dobře odvodit z dokumentace tehdejších prací². Opačně zase nálezy Fr. Zapletala potvrzují vyplývající z nich poznatky. Rozšiřují také významně proměnné fondy přední středoevropské paleolitické stanice, které byly právě před 40 lety tragicky postiženy a ochuzeny požárem na zámku v Mikulově. Toto nebezpečí by hrozilo i mnohým kusům z popisované kolekce, kdyby se bývaly dostaly do sbírek Moravského muzea. Je proto i zásluhou Fr. Zapletala, že zůstaly zachovány až po naše dny.

Poznámky:

- 1 B. Klíma, Archeologický výzkum paleolitické stanice v Předmostí u Přerova v roce 1971, PA LXIV, 1973, 1-23.
- 2 K. Absolon-B. Klíma, Předmostí, ein Mammutjägerplatz in Mähren, Fontes Archeologicae Moraviae VIII, Praha 1978.

Sammlung von Fr. Zapletal aus Předmostí /Bez. Přerov/. Das Heimatkundliche Bezirksinstitut in Přerov gewann im Jahre 1984 eine umfangreiche Sammlung prähistorischer Hinterlassenschaften, die durch Zufallsentdeckungen, besonders bei der Verfolgung der Lössförderung in den Lehmgruben von Předmostí in den Jahren 1924 - 1929, als aufgeweckter Schüler Fr. Zapletal schuf. Die bedeutendsten Komplexe der Sammlung sind paläolithische Steinwerkzeuge /513 Stück/, am zahlreichsten dann gut erhaltene Knochen von pleistozäner Fauna /Rentier, Fuchs, Wolf, Pferd, Vielfraß und Nashorn/, vor allem dann des Mammuts. Es fehlen nicht einmal verschiedene Muscheln und Mineralien.

Zur Klassifizierung und Erfassung im Inventar konnten 273 Gegenstände der paläolithischen Industrie ausgliedert werden. Sie ist eines ausgesprochen stichelartigen Charakters mit Meißeln, kleingerätigem Werkzeug und gehört deutlich dem Pavlovien an. Einige Kratzerformen beweisen jedoch, im Einklang mit den letzten stratigraphischen Erkenntnissen /Klíma 1973/, die Angehörigkeit zur vorherigen Entwicklung des Aurignaciens. Die Bedeutung der Sammlung beruht darin, dass sie in den Jahren entstand, als den Fundort K. Absolon untersuchte und dass man ihre Fundsituation gut aus der Dokumentation der damaligen Arbeiten ableiten kann /Absolon, Klíma 1978/. Umgekehrt wiederum bestätigen die Funde von Fr. Zapletal die aus ihnen hervorgehenden Erkenntnisse. Die Sammlung erweitert gleichzeitig die Quellenfunde der führenden mitteleuropäischen paläolithischen Station, die gerade vor 40 Jahren tragisch durch den Brand am Schlosse in Mikulov in Mitleidschaft gezogen und verarmt worden waren.

DALŠÍ VÝZKUMNÁ SEZÓNA NA STRÁNSKÉ SKÁLE /k.o. Slatina, okr. Brno-město/

Jiří Svoboda, AÚ ČSAV Brno

/Obr. 6, 1-14/

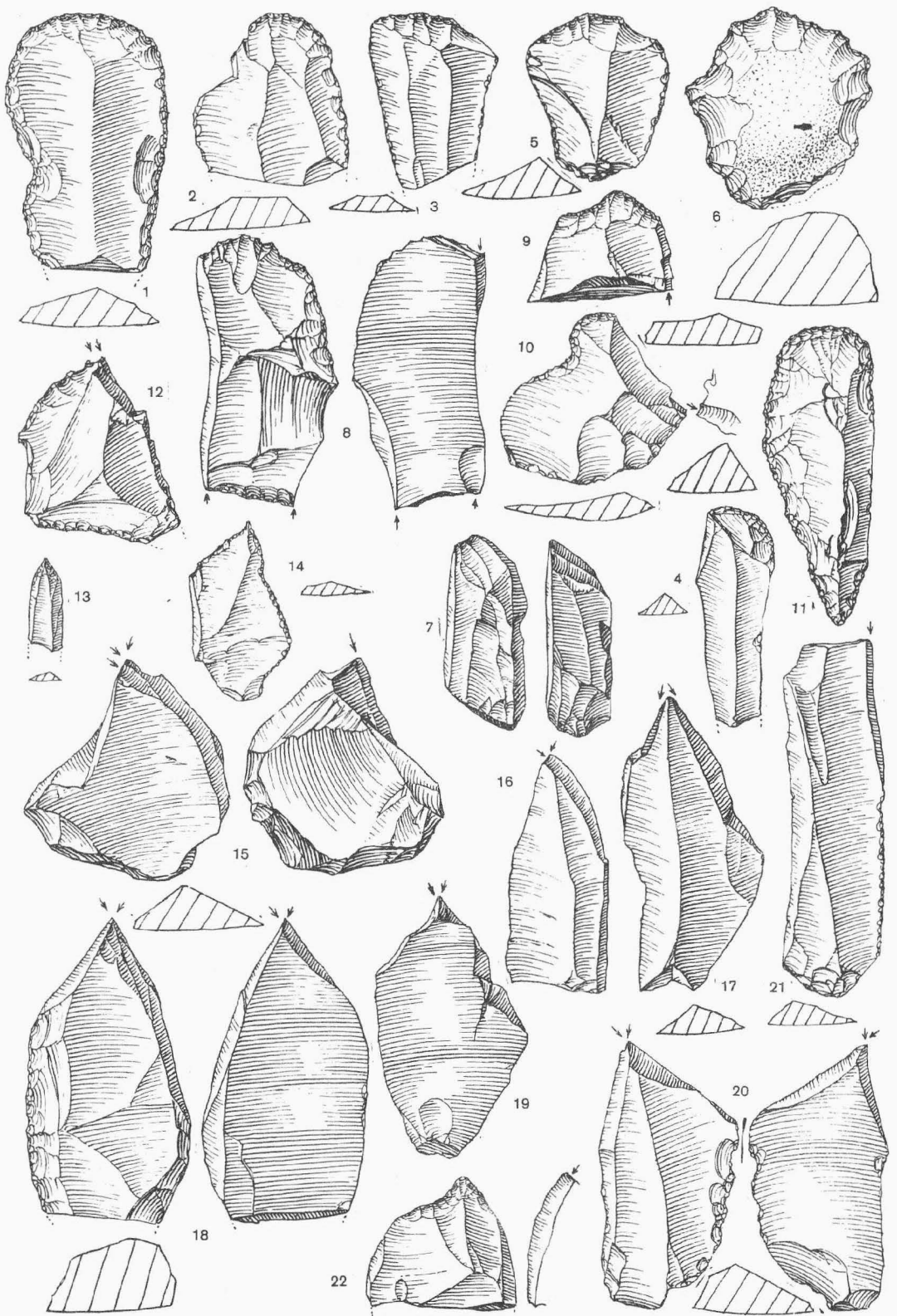
Lokalita IIIa

V roce 1984 se výzkum Stránské skály zaměřil na polohu IIIa, vytypovanou na základě sondáží v předchozím roce /PV 1983/. Zkoumaná plocha o rozměrech 10 x 10 m zachytila ve východní části polovinu velké kruhové jámy kultury s moravskou malovanou keramikou /průměr asi 5 m/. Obsahovala ohniště, keramiku a štěpačnou industrii.

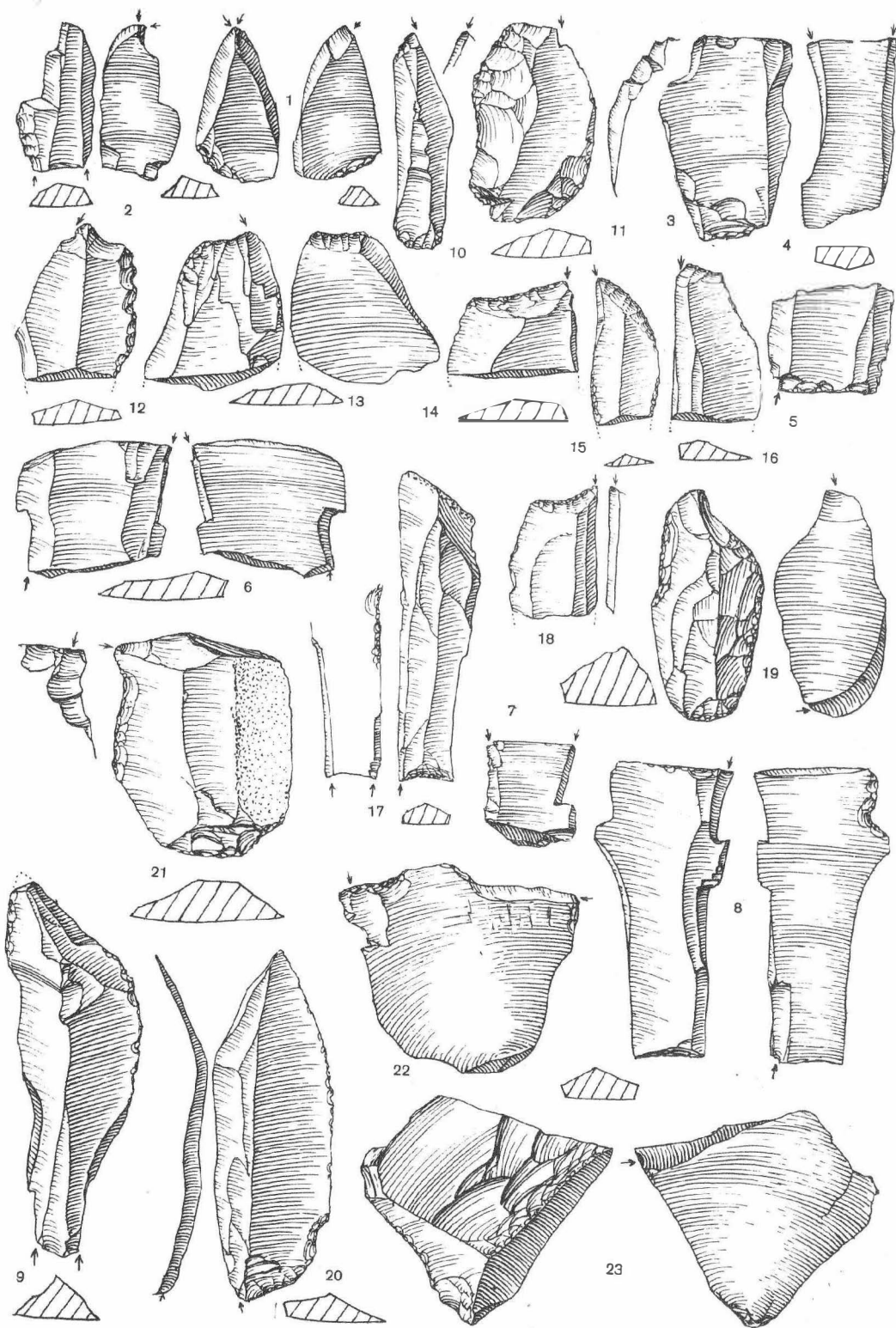
V západní části odkryvu jsme sledovali složité souvrství kvartérních sedimentů, jehož podstatná část /vrstvy 4-7/ je postižena kryosoliflukčními procesy. Předběžné zhodnocení /T. Czudek, Geografický ústav ČSAV/ ukazuje, že kryosoliflukční sedimenty byly ukládány za měnících se fyzickogeografických podmínek. Následovalo období půdotvorného procesu /vrstva 3/, fáze kryoturbace a tvorba spraše /vrstva 2/. Podrobné studium jednotlivých fází umožní formulovat bližší paleoekologické závěry a konfrontovat je s výsledky dalších rozborů, zejména pylové analýzy /H. Svobodová, Ústav experimentální fyto techniky ČSAV/.

* Závěrečná fáze kryosoliflukčních procesů /vrstva 4/ a následující období půdotvorného procesu /vrstva 3/ je spojeno s doklady osídlení z počátku mladého paleolitu. Spodní archeologický horizont /bohunický typ, 3534 artefaktů, z toho 58 reušovaných nástrojů/ byl zcela rozvlečen soliflukčními pohyby ve směru sklonu podloží. Svrchní archeologický horizont /aurignacien, 814 artefaktů, z toho 32 reušovaných nástrojů/ je vázán na průběh interstadiální půdy. Byl však postižen kryoturbací, která se v této poloze projevuje vertikálními pohyby a vyvíčením materiálu z podloží. Tyto procesy postihly zkoumanou plochu jen částečně; to dokládá neporušené ohniště kruhovitěho půdorysu, zahloubené v bazální části půdy.

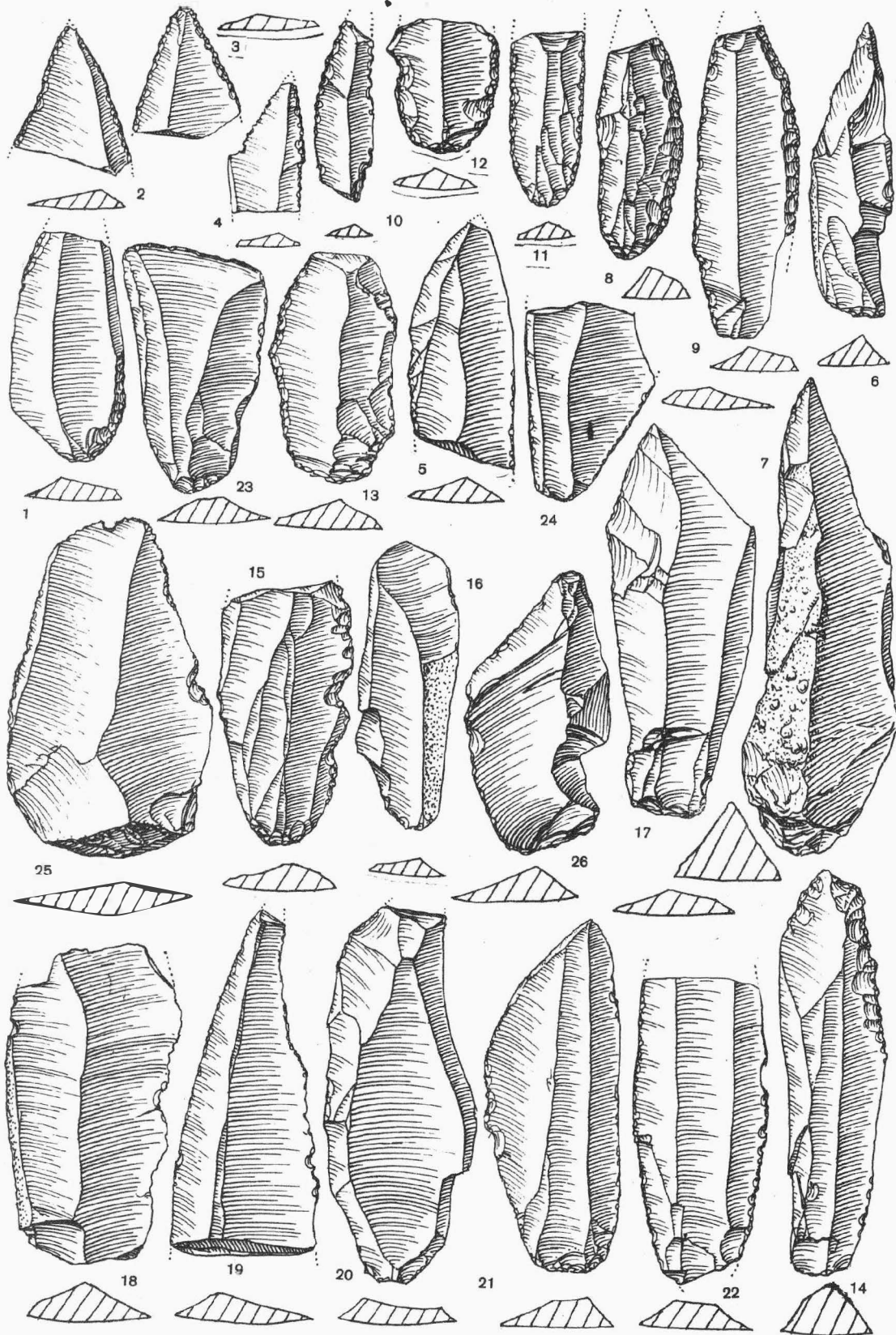
Stratigrafická situace na lokalitě IIIa, zejména výjimečná superpozice dvou fází osídlení z počátku mladého paleolitu, se podstatně liší od poměrů na nedaleké lokalitě III /srv. PV 1982/. Bude třeba srovnávat

Obr. 1. Přerov-Předmostí /okr. Přerov/. Výběr paleolitické kamenné industrie ze sbírky Fr. Zapletala. - Auswahl an paläolithischer Steinindustrie aus der Sammlung von Fr. Zapletal. Kresba - Zeichnung: B. Klíma.

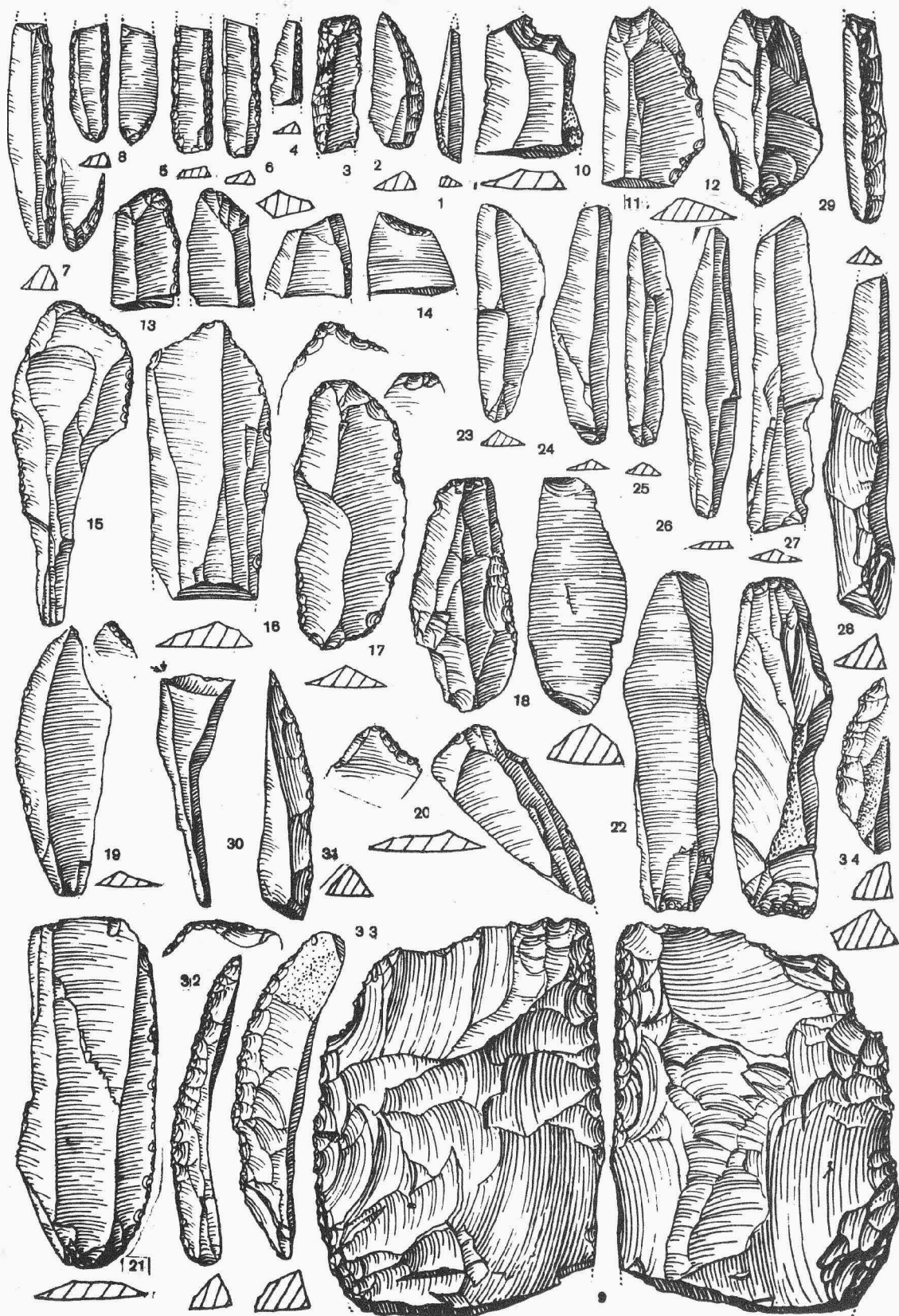

Obr. 2.
 Přerov-Předmostí /okr. Přerov/. Výběr paleolitické kamenné industrie ze sbírky Fr. Zapletala. - Auswahl an paläolithischer Steinindustrie aus der Sammlung von Fr. Zapletal. Kresba - Zeichnung; B. Klíma.

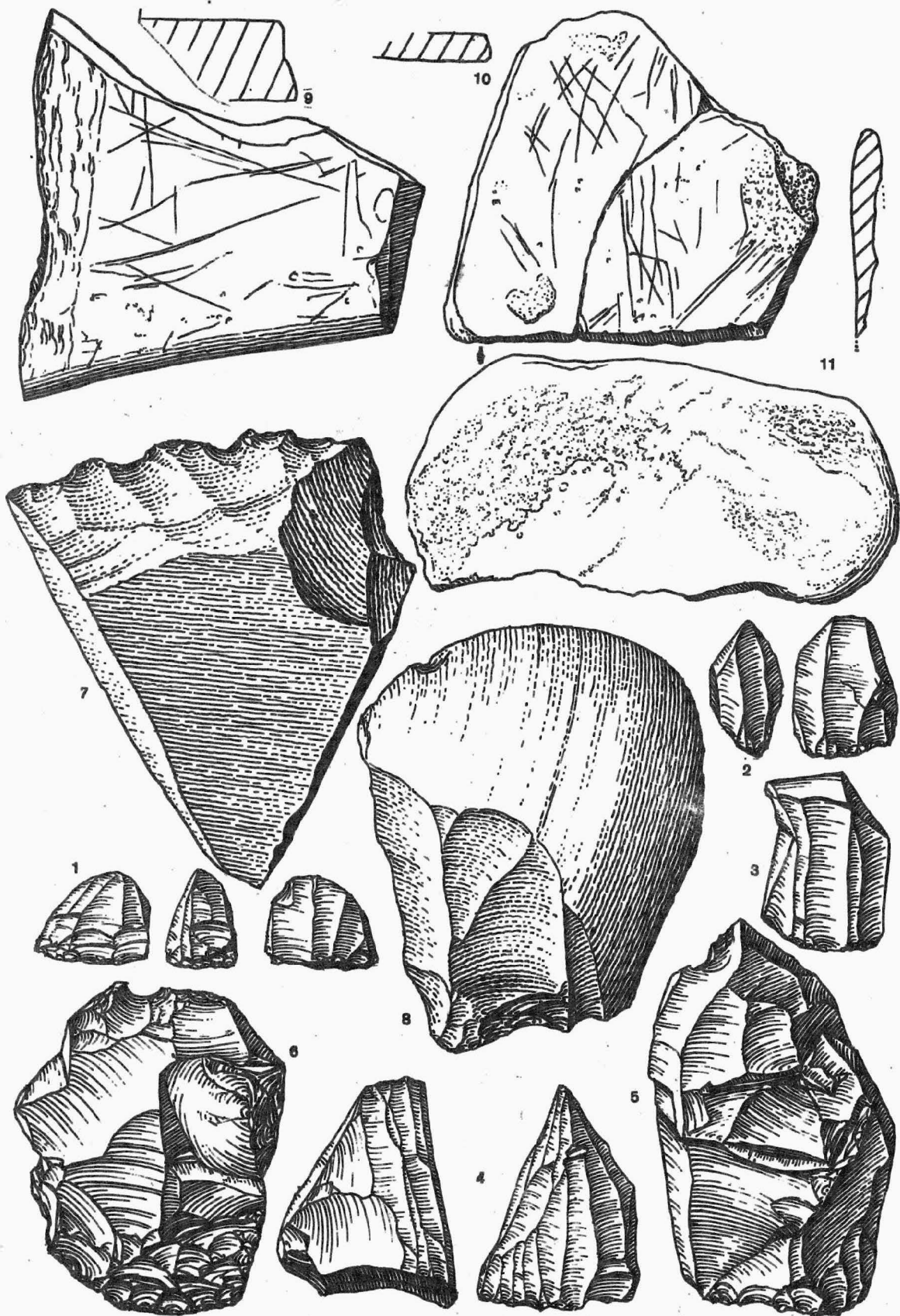

Obr. 3.

Přerov-Předmostí /okr. Přerov/. Výběr paleolitické kamenné industrie ze sbírky Fr. Zapletala. - Auswahl an paläolithischer Steinindustrie aus der Sammlung von Fr. Zapletal. Kresba - Zeichnung: B. Klíma.

Obr. 4.
 Přerov - Předmostí /okr. Přerov/. Výběr paleolitické kamenné industrie ze sbírky Fr. Zapletala. - Auswahl an paläolithischer Steinindustrie aus der Sammlung von Fr. Zapletal. Kresba - Zeichnung; B. Klíma.

Obr. 5.

Prerov-Předmostí /okr. Prerov/. Výběr paleolitické kamenné industrie ze sbírky Fr. Zapletala. - Auswahl an paläolithischer Steinindustrie aus der Sammlung von Fr. Zapletal. Kresba - Zeichnung: B.Klíma.

PŘEHLED VÝZKUMU 1984

Vydává :	Archeologický ústav ČSAV, sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor:	akademik Josef Poulík
Redaktoři:	Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková, Dr. J. Unger
Překlady:	Dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby:	A. Krechlerová, P. Šindelář, B. Klíma, M. Plaček, J. Svoboda
Na titulním listě:	rekonstrukce vědérka ze slovanského hradiska Břeclav-Pohansko
Tisk:	VH 103 ZO Svazarmu Brno
Evidenční číslo:	ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis:	450 kusů - neprodejné